

L'apagada analògica a Mèxic: oportunitats i riscos per a les polítiques de comunicació de servei públic davant la transició a la televisió digital terrestre

CÉSAR BÁRCENAS

Estada postdoctoral en el Programa de Doctorat en Ciències Socials de la Universitat Autònoma Metropolitana-Unitat Xochimilco

cesarbarcenascurtis@gmail.com

Codi ORCID: orcid.org/0000-0001-6724-6492

Article rebut el 13/03/17 i acceptat el 08/06/17

Resum

La Reforma de Telecomunicacions a Mèxic implica canvis en les polítiques de servei públic de comunicació que impacten en el sector de la radiodifusió. Aquest treball proposa una intersecció entre els nous mitjans i les seves agències, per tal d'explorar com la transició digital a Mèxic implica noves i diferents formes de servei públic que reconfiguren la producció cultural i les pràctiques socials. Finalment, aquesta proposta pretén identificar les característiques de l'apagada analògica i els possibles impactes en les polítiques de servei públic de mitjans de comunicació a Mèxic, la qual cosa inclou referències sobre les agències polítiques, socials i culturals.

Paraules clau

Reforma de Telecomunicacions, Apagada Analògica, Servei Públic de Radiodifusió, Agències, Mèxic.

Abstract

The Mexican Telecom Reform involves changes in public service media policies that includes the process of digital switchover, which has an impact in sociocultural issues and in the broadcasting sector. In this sense, this paper propose an intersection between new media and its agencies, particularly to explore how digital switchover in Mexico involve new and different forms of public service policies that reconfigure cultural production and social practices. Finally, the this proposal identify the characteristics of digital switchover, and the possible impacts in the public service media policies in Mexico that include a framework of political, social and cultural agencies.

Keywords

Telecommunications Reform, Digital Switchover, Public Broadcasting Service, Agencies, Mexico.

1. Antecedents

El 2 de juliol de 2004 es va publicar al Diari Oficial de la Federació l'acord pel qual s'adapta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre a Mèxic. En aquest cas, es va establir "que la comunicació a través de la ràdio i la televisió és una activitat d'interès públic que té la funció social de contribuir a l'enfortiment de la integració nacional i al millorament de les formes de convivència humana, i que cal que aquests serveis es prestin en les millors condicions tecnològiques en benefici de la població [...]".¹

D'acord amb això, en el document s'especifica que a causa de les experiències d'altres països, pel que fa al millor aprofitament de l'espectre radioelèctric, la millor qualitat en les transmissions digitals, així com les millores desenvolupades per la convergència de tecnologies, es considerava oportú adoptar l'estàndard de les transmissions digitals de televisió i, al mateix

temps, afavorir la introducció de noves tecnologies. En termes generals, es proposava que l'objectiu era assolir una cobertura per a la transmissió de la televisió digital terrestre a Mèxic amb les següents característiques:²

1. Capacitat per aconseguir transmissions fiables d'alta definició.
2. Eficiència en la transmissió de senyals que permetés maximitzar la cobertura de la població a baix cost.
3. Aprofitament d'economies d'escala potencials en la producció global d'aparells de recepció.
4. Disponibilitat d'aparells de recepció en condicions favorables de qualitat, diversitat i preu.
5. Desenvolupament potencial de nous serveis i d'aplicacions mòbils i portàtils.
6. Millores en les condicions per a la recepció de senyals originades en el territori nacional.

En aquest cas, la intenció primordial era iniciar el procés per

establir els serveis de televisió digital terrestre, amb l'objectiu de substituir el senyal analògic, el qual durant molt de temps en alguns països va ser administrat pel servei públic de l'Estat. En diverses parts del món, davant d'aquestes transformacions, les companyies de satèl·lit i cable van començar a desenvolupar els seus serveis de televisió a través d'opcions multicanal, els quals es van consolidar amb les tecnologies digitals. En el cas de Mèxic, Televisa i Televisión Azteca des de 1999 van ser les empreses que van començar a desenvolupar una transició cap al senyal digital terrestre, mesura que va ser adoptada i delimitada en el document esmentat inicialment.

Així mateix, factors com ara el desplegament tècnic, la interoperabilitat entre les plataformes, les característiques i la mida del mercat domèstic, la propietat intel·lectual i les consideracions sobre la televisió mòbil a través de la telefonia mòbil, han incidit en les decisions polítiques i comercials de l'apagada analògica. A més, un altre dels factors de risc pel que fa a línies polítiques per a l'adopció i desenvolupament del procés de l'apagada analògica, són les pressions de forces externes representades per corporatius transnacionals. De fet, el procés de l'apagada analògica, que es va desenvolupar en diversos països d'Europa, ha estat guiat majoritàriament pels operadors de televisió de pagament (García Leiva i Starks, 2009).

En el cas dels Estats Units, el mercat està construït a partir d'una estructura complexa composta per empreses de telecomunicacions, programadors de cable i satèl·lit, i empreses de televisió amb un ampli marge de maniobra, com representen el cas de la National Broadcasting Company-NBC, Columbia Broadcasting System-CBS, American Broadcasting Company-ABC, així com la Public Broadcasting System (PBS). En aquest context corporatiu, al principi es podria pensar que la participació governamental va ser limitada; tanmateix, les autoritats van triar l'estàndard tecnològic en conjunt amb la indústria i les forces del mercat (Segovia, 2012: 132).

Com assenyala Galperin (2004) en el cas dels Estats Units, els arguments per fer la transició digital no només es fonamenten en qüestions tecnològiques, sinó també en les polítiques i models de comunicació heretats. Per tant, en aquesta transició van influir una sèrie de factors, com els referents a la necessitat de creixement del sector electrònic, la revolució de la societat de la informació i l'escassetat de l'espectre, la qual cosa en certa manera va implicar que el govern nord-americà tingués una participació activa en la remodelació de l'estructura del mercat dels mitjans de comunicació.

En el cas de l'Amèrica Llatina, el procés de transició del Brasil i l'Argentina es poden prendre com a referents per a l'estudi d'aquests processos de canvi, sobretot perquè, com assenyalen Cruz Brittos i Felkl Prevedello (2012: 174), l'ingrés de la TDT en el cas brasiler, va representar el desenvolupament d'una discussió sobre les possibilitats de la difusió cultural i educativa en un entorn digital. En aquest sentit, també es van establir una sèrie de qüestions sobre el manteniment hegemònic dels oligopolis de mitjans de comunicació i el limitat espai per

transitar cap a un procés de democratització inclusiu, en què els senyals públics de televisió tinguessin opcions i oportunitats per integrar-se en la producció i transmissió digital.

A l'Argentina, Krakowiak, Mastrini i Becerra (2012) exposen un cas similar al de Mèxic i el Brasil, sobretot perquè l'estructura del sector audiovisual té una configuració similar en termes comercials, en gran manera pels interessos representats per interessos empresarials com els del grup Clarín. En aquest sentit, s'ha desenvolupat una reorientació de les polítiques audiovisuals per part del govern argentí, el qual ha optat per dirigir aquest procés de transició de manera independent als obstacles presentats per les empreses de mitjans de comunicació.

En el cas de Mèxic, el procés d'introducció de la Televisió Digital Terrestre es va desenvolupar en un entorn mancat de discussió pública sobre el tema de manera plural i democràtica. D'acord amb això, les premisses i possibilitats de la TDT pel que fa a l'accés universal com a part integral de la construcció d'un servei públic de radiodifusió, no es van complir, com històricament ha succeït en el cas mexicà. En aquest sentit, empreses com Televisa i Televisión Azteca han continuat desafiant lleis i reglaments, tal com reflecteix el que va succeir durant 2010, en què, a partir d'un decret presidencial, es va avançar la data de l'apagada analògica a Mèxic per a 2015, en comptes de 2021 com estava previst en un principi. Per tant, en aquest context de transició digital, a Mèxic persisteixen situacions i accions definides pels oligopolis de mitjans de comunicació, sota la permissivitat de les autoritats que constitueixen la reproducció històrica i estructural de les polítiques de comunicació i les relacions de poder al pas del temps (Crovi, 2012).

2. Plantejaments inicials

En termes ideals, una de les missions del Servei Públic és participar en el procés de l'apagada analògica, a través, per exemple, de mantenir com a principi fonamental el servei universal com a element integral de la televisió pública, i així mateix, estendre'n els continguts en les diferents plataformes a un preu accessible. D'acord amb això, el Servei Públic de Radiodifusió té nous reptes en enfrontar-se a un entorn digital que li exigeix desenvolupar continguts interactius, proporcionar serveis sota demanda i individualitzats, la qual cosa pot condicionar en algun moment la seva obligació fonamental de proporcionar un servei universal (Iosifidis, 2007: 18).

El Servei Públic de Radiodifusió s'ubica en un context digital en què ha d'aplicar l'ús de noves tecnologies interactives, transmetre a través de diverses plataformes i enfrontar-se als canvis en les noves pràctiques del consumidor i/o usuari. En aquest cas, l'apagada analògica també té possibilitats d'alterar les condicions originals del Servei Públic, i al mateix temps, d'incrementar les opcions de negoci de les empreses de televisió de pagament. En aquest sentit, algunes de les funcions

del Servei Públic, com la de mantenir la cohesió social, informar de manera imparcial, ser un fòrum de discussió públic, i ser un contribuent de la creació audiovisual, ara en un context de convergència digital³, pot limitar les seves possibilitats d'expressar l'interès general.

La convergència digital és un procés que es va desenvolupar a partir que les indústries de telecomunicacions, d'informàtica i de mitjans de comunicació van desenvolupar conceptes i tecnologia que podien utilitzar i intercanviar per a la transmissió de continguts, sobretot per millorar no només les seves condicions tecnològiques, sinó també les econòmiques. En general, la convergència és resultat de diversos factors, però principalment és conseqüència de necessitats polítiques, econòmiques i tecnològiques representades pels processos de re-regulació (Prado, 2002).

L'apagada analògica, entre algunes de les seves característiques, implica la migració progressiva dels televisors amb recepció analògica a una recepció digital. En aquest cas, "l'apagada" es refereix a la finalització de les transmissions analògiques per donar pas a la recepció de senyals digitals a través de dispositius i pantalles que captin transmissions a través de xarxes terrestres, de cable i de satèl·lit (Comissió Europea, 2005: 4). En aquest cas, també es desenvolupa una transició tecnològica que altera les pràctiques i hàbits del teleespectador, els quals, al mateix temps, generen una sèrie de debats sobre les polítiques d'Estat referents a l'apagada analògica.

D'acord amb això, l'interès és identificar i analitzar les característiques del procés d'apagada analògica, específicament en el cas mexicà, particularment pel que fa als possibles beneficis o riscos per a les polítiques de Servei Públic, la qual cosa inclou una revisió de les condicions de l'interès públic, la ciutadania, així com de la situació dels consumidors, les empreses de mitjans de comunicació i telecomunicacions, i les seves implicacions en l'economia nacional.

D'acord amb Iosifidis (2011: 4), hi ha tres fases fonamentals en el desenvolupament de la televisió, particularment a Europa:

1. La primera fase se situa a principis de 1980, en què es van extingint alguns monopolis de servei públic de radiodifusió i comencen a desenvolupar-se serveis de televisió comercial que es comencen a transmetre via terrestre, per cable i per satèl·lit.
2. La segona fase es desenvolupa a principis de 1990, quan sorgeixen les primeres plataformes per veure continguts televisius a través del pagament d'una subscripció, la qual cosa també implica noves formes de finançament a través de la publicitat.
3. Finalment, la introducció de la televisió digital, al final de la dècada de 1990, marca l'última fase més important en iniciar el procés de l'apagada analògica.

Al principi, la intenció d'aquest procés era beneficiar els consumidors i els ciutadans, així com les empreses de mitjans de comunicació, altres empreses associades i el govern en general. No obstant això, cal aclarir que aquest procés

possiblement ha provocat modificacions en els termes de "ciudadà" i "consumidor", cosa que en el fons també té impacte en la concepció d'"interès públic"⁴, en estar el mercat obert a un entorn multicanal on s'incrementa l'oferta, però també es fomenta una perspectiva consumista que es diferencia de la tradició del servei públic.

Per tant, la comercialització en termes generals no beneficia la discussió política i social en basar-se en els mecanismes del lliure mercat, la qual cosa també proporciona mínims incentius a la diversitat de continguts, on els interessos de les minories estan a costa dels de la majoria. D'acord amb això, els fonaments de l'interès públic basats i representats per la diversitat i la qualitat d'una programació arriscada i innovadora, per la reflexió sobre la identitat nacional i cultural, pel suport als interessos de les minories, per l'aportació de notícies imparcials i assumptes d'actualitat, i per la cobertura universal, es troben davant el dilema de ser o no fomentades per les noves tecnologies i la competència de mercat, de manera que, al final, aquest procés de "marquetinització"⁵ també pot incidir al seu torn en els principis del servei públic (Iosifidis, 2011: 5).

En aquest cas, s'ha desenvolupat un acostament en comú entre la radiodifusió, l'espectre i les telecomunicacions, la qual cosa implica nous processos de convergència i diversificació, que al seu torn alteren les concepcions sobre ciudadà-consumidor i, al mateix temps, modifiquen les condicions reguladores dels serveis de telecomunicacions (Livingstone, Lunt i Miller, 2007: 614). D'acord amb això, l'objectiu és qüestionar i identificar els suposats beneficis de l'apagada analògica per a les polítiques de Servei Públic, així com per al ciudadà i/o el consumidor, en termes de possibilitats d'elecció i formes de distribució de continguts i tecnologia, a partir dels processos de mobilitat i interactivitat, els quals formen part integral dels fonaments de la convergència digital.

En determinat moment, els beneficis per al consumidor no són els mateixos que per al ciudadà⁶ i les empreses de mitjans de comunicació i telecomunicacions, ja que l'apagada analògica implica el desenvolupament d'estratègies multicanal d'operadors, els quals redueixen costos d'inversió a partir de la digitalització. En aquest cas, aparentment, el major profit de l'apagada analògica el poden obtenir les empreses de tecnologia, així com les companyies de televisió per cable minoristes i majoristes, i les empreses de telefonia mòbil. Per tant, és possible qüestionar si la societat mexicana es beneficia de l'increment de la banda ampla, així com de les possibilitats de participar en el desenvolupament d'una cultura de la televisió digital, ja que possiblement aquests serveis no es trobin disponibles per a tothom.

Per tant, no tots els consumidors tenen el poder de compra i, al mateix temps, també poden existir limitacions econòmiques i tècniques en les possibilitats d'accés al servei universal. De fet, en el cas mexicà, el servei universal es comprèn i s'orienta més aviat a l'assignació de serveis com ara la salut, l'educació, l'aigua, l'electricitat i el servei telefònic. D'acord amb això, cal avaluar les condicions del servei universal pel que fa als serveis

d'informació i comunicació que proporciona. En conseqüència, l'estatus del servei universal de comunicació a Mèxic és un factor que pot permetre identificar les condicions de "l'interès públic" en un context digital, àmpliament competitiu en el mercat dels mitjans de comunicació.

D'acord amb l'anterior, davant d'un panorama de "marquetinització" en els mitjans de comunicació, en què hi ha traces de privatització i concentració, es requereix revisar les llibertats i els drets del ciutadà mexicà pel que fa a l'accés i ús de les noves tecnologies. En aquest sentit, ara més que mai, possiblement s'estan desenvolupant conflictes relacionats amb l'accés universal, les possibilitats d'ús, així com amb les possibilitats d'expressió de la diversitat quant a la pluralitat política. Per tant, aquests conflictes estan relacionats amb la regulació dels serveis de mitjans de comunicació, en particular amb l'interès públic, sobre el qual es fonamenta l'accés a les innovacions tecnològiques i a la televisió digital (Iosifidis, 2011: 7).

En determinat moment, l'apagada analògica pot limitar les possibilitats i opcions d'accés universal, la qual cosa pot incrementar les desigualtats socials. De fet, l'apagada analògica no és socialment acceptable fins que tots els ciutadans i/o consumidors hagin migrat cap als serveis de televisió digital. Per tant, l'establiment dels serveis digitals també depèn de les condicions d'infraestructura tecnològica i del coneixement públic del procés de transició.

En aquest sentit, es requereix observar l'administració de l'espectre i les seves implicacions en la circulació de béns i serveis en els mercats internacionals, així com les característiques competitives, serveis de televisió, tecnologies de televisió, i en general el marc legal, així com els nous models de negoci i serveis. En aquest sentit, cal identificar si l'apagada analògica implica beneficis tant per als espectadors com per a les empreses de mitjans de comunicació i, al mateix temps, si estimula la innovació i el creixement del Servei Públic de Radiodifusió. En el cas de les polítiques públiques referents a l'apagada analògica, en un determinat moment, d'una banda poden generar una sèrie de dubtes en ser considerades com a coercitives en limitar les possibilitats de l'espectador i/o usuari.

En termes generals, la intenció és avaluar si una estratègia política com l'apagada analògica en el cas mexicà, contribueix al fet que es pugui exercir l'interès públic, així com la participació civil en una societat democràtica, la qual cosa, a partir d'una proposta del Consell d'Europa, inclou (2008):

1. Accés a informació (creació d'un entorn en línia on pugui divulgar-se informació fiable i acreditada).
2. Descentralització i interacció amb els ciutadans (contribució per desenvolupar una societat civil en termes locals, regionals, nacionals i internacionals, on s'inclouin les necessitats, els interessos i les preocupacions de les audiències).
3. Mobilització (aquesta categoria es basa en els serveis que es proporcionen als ciutadans amb interessos en els moviments socials).

4. Accessibilitat (facilitat de lliurament i accés als continguts del servei públic a través de diversos canals i plataformes, amb la intenció que les empreses coneguin els gustos i preferències de l'espectador).

En aquest cas, els reptes proposats per polítiques com l'apagada analògica a Mèxic estan relacionats amb l'accés i la disponibilitat dels serveis digitals per als ciutadans de manera universal. Per tant, és necessari qüestionar si en aquest entorn el Servei Públic de Radiodifusió té possibilitats de mantenir-se com a proveïdor de continguts, permetre'n l'accés, promoure la ciutadania digital a través de l'expansió de les activitats en un nombre major de plataformes i introduir els serveis en línia com un veritable valor públic per a tota la població (Iosifidis, 2011: 15).

3. Marc de referència teòric

L'apagada analògica pot ser considerada com un procés que es desprèn de la convergència digital, que al seu torn és un fenomen que es pot comprendre com un procés multidimensional, per la qual cosa, en primer terme, aquest procés té efectes en les pràctiques i hàbits culturals, sobretot a partir de l'ingrés de noves formes de producció i distribució de continguts a través de nous dispositius i plataformes. Així mateix, és important assenyalar que aquestes innovacions són produïdes i administrades per empreses de mitjans de comunicació, telecomunicacions i programari, que formen aliances per adquirir majors avantatges competitiu en el mercat, amb la intenció d'incrementar els seus beneficis econòmics a partir de l'entorn digital.

D'acord amb Murdock (2000: 36), la convergència digital es pot definir a partir de tres nivells:

1. Convergència cultural.
2. Convergència de sistemes de comunicació.
3. Convergència corporativa.

En primer lloc, la convergència cultural adquireix sentit quan els usuaris configuren i reconfiguren les aplicacions digitals. En segon terme, la convergència de sistemes de comunicació implica una sèrie de transformacions en les formes de producció, distribució i consum dels mitjans de comunicació. Finalment, la convergència corporativa implica una sèrie de processos d'integració empresarial, de tecnologies i xarxes, així com de nous serveis i mercats, que en determinat moment poden afectar els serveis públics de mitjans de comunicació a Mèxic.

En aquest cas, la convergència corporativa no només implica una sèrie de transformacions tecnològiques desenvolupades a finals del segle XX, sinó també una sèrie de processos de desregulació, o més aviat de re-regulació? (Mastrini i Mestman, 1996: 82), dels sistemes de comunicació públics particularment a Europa i l'Amèrica Llatina, els quals van ingressar en una etapa de multiplicació de canals i desenvolupament d'equips amb tecnologia flexible, interactiva i gran capacitat de

recepció (Prado, 2002). En aquest sentit, el trencament de les fronteres entre els mitjans de comunicació, la informàtica i les telecomunicacions va implicar nous escenaris empresarials, els quals van tenir impacte en les polítiques de regulació dels mitjans de comunicació i sobretot en el sector de les telecomunicacions (Van Cuilenberg i McQuail, 2003: 197).

Per exemple, en el cas específic d'una companyia de servei públic com la BBC al Regne Unit, el desenvolupament de conglomerats empresarials de mitjans de comunicació la va obligar a implantar una nova estructura corporativa per enfrontar les companyies emergents en termes de negocis, formats i continguts, per la qual cosa, d'una manera o altra, possiblement les polítiques de servei públic van començar a ser influenciades per part de la competència pel que fa a les grans corporacions. Tanmateix, cal dir que en el fons hi pot haver "una relació especial" entre les corporacions i el govern (Murdock, 2005: 116-117).

Aquests processos han implicat una sèrie de contradiccions per a les polítiques de servei públic de mitjans de comunicació, les quals es poden orientar a tenir finalitats de "marquetinització". Per tant, la convergència corporativa en els mitjans de comunicació no és resultat únicament de les transformacions tecnològiques, sinó també dels nous escenaris polítics i econòmics que van implicar la creació i el desenvolupament d'un major nombre de negocis i mercats (Murdock i Golding, 1999 : 118).

En aquest sentit, en termes teòrics per al desenvolupament de l'anàlisi sobre el procés de consolidació de la convergència corporativa a Mèxic, la qual limita els principis del servei públic basats en l'interès general, es poden prendre com a referència els cinc nivells d'estudi proposats per Murdock i Golding (1999), que al mateix temps es poden utilitzar per identificar si existeixen i quines són les característiques del procés de "marquetinització" en les polítiques de servei públic de mitjans de comunicació i telecomunicacions a Mèxic:

- Privatització
- Liberalització
- Corporativització
- De les llicències a les subhastes
- Reorientació del sistema regulador

Per tant, a manera d'hipòtesi en aquest context de transició, és possible assenyalar que les polítiques de comunicació i telecomunicacions s'han orientat cap a un procés de "marquetinització", que inclou factors de liberalització, privatització, corporativització, i de reorientació de les regulacions per atorgar als corporatius un increment en el rang de maniobres (Murdock, 2002: 19-20). En aquest sentit, les característiques de les polítiques de mitjans de comunicació i telecomunicacions d'avui dia es poden dividir en dos:

- La posició liberal neoclàssica que es basa en quatre imperatius: lliure mercat, lliure competència, llibertat en la circulació d'idees i un mercat d'idees.
- La lògica de l'interès públic, protecció de l'herència, esfera pública i sobirania nacional.

Finalment, la normativa de la tradició del servei públic té objectius i valors articulats sota aspectes socioculturals, polítics i econòmics, relacionats amb l'estat del benestar. En aquest cas, es garanteix la llibertat d'expressió, la diversitat cultural, l'accés universal a la informació, la construcció de l'esfera pública i la ciutadania, la qualitat en la informació, notícies amb qualitat en la informació, continguts amb responsabilitat social, la participació de la societat civil en els sistemes de comunicació amb propòsits socioculturals, educatius i econòmics (Curran i Seaton, 1997; McQuail, 1998; Pasquali, 2007).

4. Televisió Digital Terrestre a Mèxic

En un principi, per comprendre l'estructura del mercat televisiu a Mèxic durant l'etapa analògica prèvia a la transició digital, és possible prendre com a referència el cas de la "Llei Televisa"⁸, el qual reflecteix de certa manera com històricament a Mèxic s'ha assenyalat que les lleis i els reglaments s'han orientat políticament per beneficiar grups de propietaris i concessionaris de mitjans de comunicació, com una estratègia per obtenir beneficis mutus entre govern i empresaris. En un context de transformacions i modificacions, a Mèxic durant el 1997 es van presentar davant del ple de la Cambra de Diputats dues iniciatives de llei, una referent a la Llei federal de comunicació social i una altra a una reforma i addició de diversos articles a la Llei federal de ràdio i televisió en vigor des de 1960.

En aquest període, es proposava establir un marc legal "obert i transparent" entre el govern i els concessionaris, en constituir una comissió nacional de comunicació social que promouria una autonomia a l'hora d'atorgar concessions, en què es facilitaria i estimularia l'existència d'estacions culturals, experimentals i comunitàries, amb prioritat per al desenvolupament d'una tasca cultural i educativa en comunitats indígenes, rurals i urbanes del país a través d'una possible comercialització dels seus espais per la via publicitària per sobreviure. Així mateix, es pretenia transferir la facultat de concessions i permisos de ràdio i televisió a un organisme autònom, anomenat Comitè de Concessions de Ràdio i Televisió, constituït de forma plural per representants del sector públic, privat i acadèmic, per tal d'evitar-hi la intromissió o control governamental (Cepeda a Solís Leree, 2009: 39).

Davant d'aquesta possibilitat, es va desenvolupar una campanya en alguns mitjans de comunicació, com el diari El Universal, on s'exposava que aquestes reformes pretenien restringir la llibertat d'expressió. En termes generals, aquesta campanya va aturar les negociacions i discussions sobre el tema. Posteriorment, durant l'administració de Vicente Fox, es va pretendre revisar la Llei federal de ràdio i televisió establerta des de 1960, per la qual cosa es va convocar a establir un consell nacional de ràdio i televisió. Tot i aquesta iniciativa, els empresaris agrupats en la Cámara de la Industria de la Radio y Televisión van rebutjar aquesta possibilitat per establir el

seu propi Consejo de Autorregulación, davant l'aval del mateix Executiu (Solís Leree, 2009: 43).

En aquest sentit, durant el 2002 la pròpia Cámara de la Industria de la Radio y Televisión va presentar un nou reglament de la Llei federal de ràdio i televisió, el qual va ser denominat com "El decretazo", i que en termes generals no modificava l'atorgament de concessions, funció que romanía sota l'administració de la Secretaria de Comunicacions i Transports. En aquest context es van continuar desenvolupant debats per elaborar una nova proposta de la Llei de ràdio i televisió, la qual durant l'any 2005 va tenir una versió preliminar, orientada entre altres coses a tenir en compte temes com el de la convergència tecnològica, que al seu torn té impacte en la Llei federal de telecomunicacions

En un principi, alguns dels temes més importants que es van tractar van ser l'establiment de tres categories diferents per proporcionar el servei de radiodifusió:

1. Concessió, per a ús comercial amb finalitats de lucre.
2. Permís, per a ús social i satisfacció de necessitats de comunitats i operats sense ànim de lucre.
3. Mitjà d'Estat, per als mitjans operats per les instàncies de govern.

Durant aquest procés es va presentar una contraproposta que va representar en essència les intencions de la "Llei Televisa", la qual va establir criteris de subhasta per determinar les concessions de ràdio i televisió, així com una determinació de 20 anys per a la durada de les concessions.

En el cas de la digitalització, es proposava que els concessionaris que introduïssin innovacions tecnològiques, com ara alliberar part de l'espectre radioelèctric del seu senyal, podrien recuperar aquest espai, sense posar-lo a disposició de l'Estat, per a un millor aprofitament a favor dels interessos del país. D'acord amb això, es va proposar reformar els articles 2 i 28 en el seu primer paràgraf, fracció II de la Llei federal de ràdio i televisió, amb la intenció que els concessionaris tinguessin l'opció de "prestar serveis de telecomunicacions addicionals als de radiodifusió a través de les bandes de freqüències concessionades".

En aquest sentit, es requeria que la radiodifusió es constituís legalment com un servei de telecomunicacions perquè els concessionaris incrementessin les seves possibilitats de desenvolupament de negocis, sense tenir obligació de pagar a l'Estat per la prestació d'aquests serveis. Per tant, se'n podria incrementar la concentració, en barrejar els interessos referents a la radiodifusió i a les telecomunicacions, com va quedar expressat a l'article 28, en què s'especificava que "s'atorgarà títol de concessió per usar, aprofitar o explotar una banda de freqüències en el territori nacional, així com per instal·lar, operar o explotar xarxes públiques de telecomunicacions".

Davant d'aquest possible risc, el 2006 es va presentar un recurs d'inconstitucionalitat d'aquesta reforma davant la Suprema Cort de Justícia de la Nació per part d'un grup de senadors, sobre la base que aquesta reforma afavoria uns quants empresaris "en

detriment de la pluralitat i competència de l'espai radioelèctric, que és un bé de la nació..." (Carranza, 2009: 130). En aquest sentit, el que estava en joc era la rectoria de l'Estat per planejar i administrar l'ús social i eficient de l'espectre radioelèctric en benefici de "l'interès públic", la qual cosa en conclusió va derivar en una resolució d'inconstitucionalitat de la "Llei Televisa" per part de la Suprema Cort de Justícia de la Nació.

En aquest context de polarització, el 2 de juliol de 2004 a Mèxic es va publicar al Diario Oficial de la Federación el Acuerdo por el que Adopta el Standard Tecnológico de Televisión Digital Terrestre y se Establece la Política para la Televisión Digital Terrestre en México, que bàsicament va proposar el següent:

"Que la comunicació a través de la ràdio i la televisió és una activitat d'interès públic que té la funció social de contribuir a l'enfortiment de la integració nacional i a la millora de les formes de convivència humana, i que cal que aquests serveis es prestin en les millors condicions tecnològiques en benefici de la població".⁹

Posteriorment, l'any 2010, durant l'administració de Felipe Calderón, pel que fa a les opcions i possibilitats del procés migratori, va quedar establert l'any 2015 com la data de conclusió de l'apagada analògica. Durant la transició es van començar a desenvolupar programes governamentals coordinats per la Secretaria de Comunicacions i Transports, com l'anomenat Programa Nacional per a la Gestió Integral dels Televisors Rebutjats a la Televisió Digital Terrestre. En aquest cas, per facilitar a la població l'accés al senyal digital es va optar per proporcionar pantalles a canvi dels televisors analògics. Així mateix, la Secretaria de Desenvolupament Social (Sedesol) va establir una estratègia de subsidi de pantalles digitals per a beneficiaris de programes socials, particularment en situació de pobresa.

En aquest context, els principals consorcis de la televisió privada a Mèxic, representats per Televisa i Televisión Azteca, van expressar la seva disconformitat per l'avançament de la data de l'apagada analògica. Originalment aquesta estava prevista per a l'any 2021, per la qual cosa van establir estratègies de pressió i conxorxa davant el poder legislatiu amb la intenció de modificar aquesta resolució. No obstant això, aquest punt va quedar ratificat el 2013 amb la Reforma Constitucional en matèria de telecomunicacions, que va definir a l'article cinquè transitori que "La transició digital terrestre culminaria al 31 de desembre de 2015".¹⁰

En termes generals, la reticència de Televisa i Televisión Azteca davant la data establerta de l'apagada analògica va estar relacionada amb el fet que abans de la fi del termini, Televisa encara tenia 314 estacions que no estaven en condicions de transitar al sistema digital, i Televisión Azteca, cinc. En aquest sentit, les empreses no havien fet les inversions ni les adequacions necessàries per realitzar el canvi en totes les seves estacions. Així mateix, algunes televisions dels diferents governs estatals del país, de les universitats públiques i d'associacions civils tampoc estaven en condicions de transitar al sistema

digital. A partir d'aquests fets, cal assenyalar que no es va establir una política estatal que donés suport econòmicament i políticament a la digitalització dels mitjans públics i socials, ja que la majoria d'aquests mitjans va haver de fer estalvis especials i negociar separatament amb els seus governs per aconseguir els recursos. Tanmateix, cal assenyalar que també van existir casos en què els governadors no van tenir interès a destinar recursos per a aquest procés i van optar per gastar recursos en propaganda i difusió de la seva imatge.¹¹

D'altra banda, en el cas de l'elecció de la norma de la televisió digital, es va pretendre afavorir la convergència de les telecomunicacions a partir de la posada en servei de la televisió digital a Mèxic, de manera que després de revisar els estàndards de televisió disponibles al món, es va optar per l' A/53 d'ATSC per a les transmissions de la televisió digital terrestre que actualment utilitzen els concessionaris i permissionaris d'estacions de televisió. En aquest cas, aparentment es va triar aquest estàndard per la seva alta definició, encara que cal aclarir que no es va organitzar un debat sobre aquest tema, ja que només es va crear el 1999 un comitè consultiu de tecnologies digitals per a la radiodifusió, el qual va definir l'ATSC com el sistema estàndard de Televisió Digital Terrestre a Mèxic. En aquest cas, el comitè estava integrat per sis membres, nomenats per la Secretaria de Comunicacions i Transports (SCT) i la Cámara Nacional de la Industria de la Radio i la Televisión (CIRT).

En aquest cas, l'elecció d'aquest estàndard, que també s'utilitza als Estats Units, permet la coordinació de freqüències per interessos comercials i tecnològics. De fet, l'SCT ha insistit en "l'aprofitament de potencials economies d'escala" i "les millors condicions per a la recepció dels senyals originats al territori nacional i que per la seva ubicació poguessin ser captats a l'estranger" (Chávez, 2017: 89). En un determinat moment, les situacions relacionades amb la coordinació de freqüències a la frontera dels Estats Units i Mèxic possiblement van tenir pes en aquesta elecció.

5. Polítiques de la TDT a discussió a Mèxic

En primer lloc es pot qüestionar si les iniciatives polítiques relacionades amb la introducció de la Televisió Digital Terrestre a Mèxic van estar orientades en primer lloc a aconseguir el millor aprofitament de l'espectre radioelèctric, particularment per augmentar el nombre de canals de televisió. En segon lloc, també és possible preguntar si, en un moment determinat, en liberalitzar el servei públic de radiodifusió s'estan desenvolupant les condicions per a un nou model de televisió que redueixi la bretxa digital i acosti la població a la Societat de la Informació. En aquest sentit, en tercer lloc també cal revisar les condicions dels operadors durant el procés d'introducció de la Televisió Digital Terrestre, en termes de l'augment del nombre de canals i de les possibilitats de pluralisme i d'equilibri en la competència, més enllà de les millores tècniques relacionades amb la claredat

d'imatge i so, així com les oportunitats de la recepció mòbil i portàtil. Finalment, en quart lloc es requereix observar les possibilitats de la convergència digital, particularment pel que fa a les pràctiques i hàbits de l'usuari i/o consumidor.

Per tant, la intenció és establir les bases metodològiques per identificar les característiques del model televisiu desenvolupat per la TDT a Mèxic, especialment degut al fet que la variable tecnològica no és l'única que es transforma¹². D'acord amb això, per a l'observació de les regulacions polítiques del servei públic de mitjans de comunicació en el cas mexicà, cal observar les diferents variables en la introducció dels serveis de TDT proporcionats pels diferents operadors, així com les seves possibilitats i l'abast en el mercat televisiu durant el procés de l'apagada analògica, en què una de les pretensions inicials consisteix en el fet que tots els canals competeixin en igualtat de condicions.

En aquest sentit, la idea sobre la introducció dels serveis de la televisió digital terrestre per beneficiar i incentivar les polítiques de servei públic de mitjans de comunicació té possibilitats de ser qüestionada, sobretot en observar que aquestes polítiques en un moment determinat poden promoure de manera prioritària l'expansió dels serveis amb una intenció econòmica per sobre de les necessitats humanes, les quals inclouen una millor comunicació (Faraone, 2011: 202). D'acord amb això, alguns dels possibles riscos de la inserció de la Televisió Digital Terrestre com a part d'una política de servei públic rau en la seva orientació per obrir nous mercats i en la creació de béns i serveis per generar noves necessitats de comunicació, amb la intenció de mantenir la dinàmica del mercat.

En termes generals, l'adopció dels serveis de la televisió digital terrestre a Mèxic va obrir la discussió sobre els possibles escenaris relacionats amb el mercat en termes de competitivitat, amb l'oferta i la demanda, la qualitat de recepció, l'establiment de models de negoci, els estímuls al sector audiovisual, els nous serveis, situacions que en un moment determinat es poden convertir en una "promesa de servei i accés universal" (Bustamante, 2008a: 5). En aquest sentit, el procés de migració del sistema analògic al digital, anomenat "apagada analògica", al principi va representar una oportunitat per a les polítiques de servei públic, però, al mateix temps, possiblement va incrementar les diferències entre els operadors dels serveis de TDT, cable i satèl·lit.

Al principi, es va postular que les possibilitats de la Televisió Digital Terrestre representaven una opció per millorar l'aprofitament de l'espai radioelèctric, desenvolupar i estimular el sector audiovisual, obrir més opcions per a la introducció d'un major nombre de canals, així com la inclusió de serveis interactius. Igualment, en termes de costos, la TDT suposava menors despeses pel que fa a la instal·lació de xarxes de distribució i de recepció, a diferència de les despeses que pot implicar la recepció dels serveis de televisió per satèl·lit.

No obstant això, cal assenyalar que l'existència oberta i gratuïta dels serveis de la Televisió Digital Terrestre no implica necessàriament limitacions per als serveis de pagament de

televisió per satèl·lit, ja que en certs moments, la introducció de la TDT no garanteix una major interactivitat (Bustamante, 2008b: 40). En aquest sentit, és convenient revisar les oportunitats de la Televisió Digital Terrestre per permetre la prestació del servei universal per a tots els ciutadans, així com les seves possibilitats d'eficiència en termes de cobertura. D'acord amb això, en el cas mexicà cal observar l'acompliment de la TDT en termes de competència, penetració, quota de pantalla i ingressos a partir del seu model de servei gratuït.

En aquest cas, també es requereix observar les condicions dels serveis addicionals que pot proporcionar la TDT a Mèxic, especialment pel que fa a les característiques de la programació televisiva, incloent-hi les possibilitats de la multiplicitat de canals i les transmissions via Internet. D'acord amb això, és important identificar les possibilitats d'interactivitat a través de les pròpies pantalles digitals, les quals es poden adaptar a diferents opcions de navegació, relacionades amb els serveis de vídeo a la carta, vídeo sota demanda i serveis de telecompra, entre d'altres.

Per tant, les possibilitats de la TDT s'han d'avaluar a partir de les seves prestacions com a servei públic, com assenyala Prado (2007: 281), "prestar un servei universal de qualitat, disponible per a tots els ciutadans en igualtat de condicions i subministrant a través de gestió directa per algun organisme de l'Estat i/o a través de gestió indirecta per particulars". Respecte d'aquest punt, és important identificar els suposats beneficis globals de la TDT per als ciutadans i, al mateix temps, els possibles escenaris relacionats amb les polítiques implementades per a la repartició de freqüències i de serveis de telecomunicacions, per la qual cosa en general es tracta de revisar la gestió de l'espectre radioelèctric.

En un primer moment, l'adopció d'un sistema digital pot permetre un millor ús de l'espectre, atès que els senyals ocupen menys espai, ja que un senyal analògic inclou imatge i so, mentre que el senyal digital es transmet a partir de bits. D'acord amb això, el senyal de la TDT entra en un procés en què es desenvolupa una codificació i una compressió sense degradar la qualitat de la imatge i permet, al mateix temps, la multiplicació de canals i altres serveis. En aquest cas, la importància de l'espectre radioelèctric és fonamental per a una política de servei públic, de manera que possiblement un dels riscos als quals s'enfronta la TDT, orientada a un accés universal, consisteix a adoptar i servir els interessos del mercat, tot pensant que pot permetre una major flexibilitat i atorgar un equilibri entre l'oferta i la demanda (Richeri, 1994: 223)¹³.

D'acord amb això, la gestió de l'espectre radioelèctric és fonamental per establir una sèrie de polítiques referents a les concessions de les llicències per proporcionar serveis de televisió als diferents grups de mitjans de comunicació i telecomunicacions. En aquest cas, un dels reptes d'una política de servei públic davant d'aquest panorama rau a desenvolupar i incentivar el pluralisme, especialment en l'oferta audiovisual. Tot i que, al mateix temps, un dels riscos pot consistir a satisfer les necessitats de les empreses de mitjans de comunicació

afins al govern de torn. Per tant, en certs casos, la implantació dels serveis de Televisió Digital Terrestre no solament té la intenció de proporcionar un accés universal a la ciutadania a partir d'una política de servei públic, sinó que, alhora, la resolució de qüestions tècniques i millores en l'administració de l'espectre, per permetre l'augment en el nombre de canals pot ser motivada per necessitats polítiques per satisfer demandes de les empreses de mitjans de comunicació que no van obtenir cap concessió durant el repartiment en l'etapa analògica (Martín Pérez, 2010: 49)¹⁴.

Per tant, en aquest context de pressions i interessos corporatius, és important examinar els possibles avantatges de la TDT pel que fa a les dimensions tècniques, polítiques i mercantils, i la relació que hi ha amb els valors socials i les possibilitats d'exercir la ciutadania. Especialment, per realitzar una anàlisi més profunda, més enllà del fet que hi hagi una millora en la qualitat dels senyals de televisió, major facilitat d'accés als serveis multicanal, gratuïtat del senyal i baixos costos d'instal·lació. En aquest sentit, és important avaluar els riscos i les oportunitats dels serveis emergents de la Televisió Digital Terrestre a Mèxic¹⁵.

En un primer moment, es podria pensar que per a l'usuari l'accés als serveis de la TDT és aparentment senzill i fàcil, la qual cosa suposaria al mateix temps que no provoca variacions en els hàbits de consum. No obstant això, es requereix qüestionar aquesta suposició i, alhora, cal assenyalar que probablement poden existir algunes variables pel que fa a allò relacionat amb els propis costos d'instal·lació, com per exemple, l'adquisició en alguns casos d'un receptor i/o descodificador (Set-Top Box) per disposar de senyal¹⁶.

D'altra banda, les possibilitats d'interactivitat de la TDT és un altre dels punts que s'ha de revisar i discutir, especialment pel que fa a les oportunitats de navegació en l'accés a guies de programació en un entorn multicanal, així com les opcions de visualització, elecció d'idioma i subtítols, etc. Finalment, l'elecció i funcionament de serveis interactius públics (administració electrònica i teleensenyament), així com de serveis comercials (telebanca, telecompra, pagament per esdeveniment, etc.), són alguns dels altres temes que s'han de revisar en el cas mexicà¹⁷.

En un moment determinat, l'avaluació sobre la interactivitat de la TDT ha d'identificar les possibilitats perquè a través d'un receptor de televisió un usuari es converteixi en emissor, en comentar, debatre i, en certs moments, produir continguts.¹⁸ Així mateix, les limitacions tècniques poden ser un factor per disminuir les possibilitats d'interactivitat de la televisió digital terrestre, tot i que també cal assenyalar que els seus avantatges al principi rau en el baix cost d'instal·lació i la gratuïtat del servei, a diferència de la televisió per cable i satèl·lit.

És important assenyalar que en el cas dels serveis de la TDT, s'ha d'observar la disposició d'aplicacions i serveis que els operadors de televisió digital proporcionen als usuaris, la qual cosa inclou el desenvolupament de models de comerç electrònic basats en serveis de gestió d'informació, jocs i tràmits administratius. Alhora, aquestes possibilitats obren

noves oportunitats de negoci que també constitueixen fonts d'ingressos addicionals a les ja existents (Martín Pérez, 2010: 50).

Tanmateix, també és possible que aquestes oportunitats sobre la interactivitat tinguin certs obstacles relacionats amb la migració del sistema analògic al digital, la qual cosa inclou la disponibilitat del senyal en els equips receptors i les possibilitats de navegació per part dels usuaris¹⁹. Per tant, és pertinent identificar les característiques de l'espectador de la Televisió Digital Terrestre a Mèxic, on, en un primer moment, es podria pensar que desenvolupa serveis personalitzats i en què la participació és factible, sobretot en la creació de continguts²⁰.

En un primer moment, algunes de les característiques dels senyals televisius transmesos de manera digital suposen una millor qualitat de so i imatge. En termes generals, tècnicament s'eliminen els sorolls, les interferències i la doble imatge. Així mateix, aquest sistema fa possible una recepció portàtil i mòbil en una àrea de cobertura determinada en diferents dispositius, la qual cosa representa una oportunitat d'apropar-se a l'espectador i/o usuari per part dels serveis televisius²¹. No obstant això, cal precisar que avui en dia els ràtings televisius a Mèxic són molt variables davant l'entrada de la Televisió Digital Terrestre i els serveis de televisió a través d'Internet (PWC, 2015: 15)²².

D'altra banda, en l'acord publicat al Diari Oficial de la Federació el 31 de desembre de 2015, s'estableix que les estacions i equips complementaris hauran de continuar realitzant transmissions analògiques de televisió radiodifosa. També s'hi fa referència al fet que l'Estat mexicà té el deure constitucional de "planejar, conduir, coordinar i orientar l'activitat econòmica nacional, i dur a terme la regulació i foment de les activitats que demani l'interès general". D'aquesta manera, el procés de transició a la TDT forma part d'aquestes obligacions, per la qual cosa es van atendre les recomanacions de la Unió Internacional de Telecomunicacions (UIT), organisme especialitzat de l'Organització de les Nacions Unides en matèria de Telecomunicacions i Tecnologies de la Informació²³.

A partir d'això, en aquest document oficial es proposa que la transició a la TDT comporta una sèrie de beneficis i oportunitats directes i indirectes cap a les audiències i la població en general, i al mateix temps representa una possibilitat per desenvolupar una política en què la TDT esdevingui un instrument jurídic normatiu amb l'objecte d'establir directrius que han de seguir els concessionaris i permissionaris de televisió radiodifosa, com a continuació s'especifica a tot estirar el 31 de desembre de 2015:²⁴

- La possibilitat d'obtenir imatges i so de major fidelitat i/o resolució que els que actualment permeten les transmissions analògiques.
- La possibilitat d'accedir a més varietat de continguts, per mitjà de multiprogramació.
- Impulsar l'ús racional i planificat de l'espectre radioelèctric que afavoreixi la utilització eficient d'aquest.
- Un millor aprofitament de l'espectre radioelèctric,

entre altres coses, per al desplegament de sistemes de Telecomunicacions Mòbils Internacionals (IMT per les sigles en anglès), la qual cosa es podria traduir en major competència en el sector de la telefonia mòbil i millors preus per als usuaris finals d'aquests serveis.

En aquest cas, d'acord amb Prado (2003), la TDT "té les característiques adequades per convertir-se en la base tecnològica que permeti aconseguir un alt grau de convergència a través del televisor tradicional". Tanmateix, com assenyalen també Bustamante i Álvarez (1999: 23), "el procés de difuminació de les fronteres entre aquests sectors tradicionalment separats no ve donat necessàriament per la innovació tecnològica, sinó per les polítiques de comunicació estatals i les estratègies dels grans grups mundials." D'acord amb el que s'ha expressat anteriorment, les oportunitats de la TDT rau en les facilitats per proporcionar una gamma de serveis interactius, tot i que alhora aquestes facilitats en un entorn corporatiu suposen el risc que siguin administrades per empreses de telecomunicacions i mitjans de comunicació a partir de les polítiques de comunicació establertes en lleis i reglaments.

Així mateix, en determinades circumstàncies, els nivells d'interactivitat poden ser variables, de manera que la "breixa digital" possiblement no desapareixerà de manera instantània amb la inclusió de la TDT. De fet, en el cas mexicà, la intenció és posar a discussió els següents valors agregats de la TDT, registrats per Bustamante (2008a: 10):

- Increment i millora de l'oferta de programació televisiva.
- La millora de la qualitat de recepció d'imatge i so.
- El reforçament del servei públic i l'actualització del seu paper en l'era digital.
- La millora de la transparència en les concessions o llicències, juntament amb un increment de la competència.
- La universalització d'accés a la televisió multicanal.
- L'accés generalitzat als serveis interactius.

En aquest cas, cal qüestionar alguns temes fonamentals, més enllà del compliment dels terminis oficials de cada país per a l'apagada analògica: per a què serveix la Televisió Digital Terrestre? Quines són les seves aportacions fonamentals en termes de democràcia, pluralisme i diversitat, d'enriquiment autèntic de l'oferta de creacions simbòliques, de redistribució i d'accés? A partir de tot allò assenyalat per García Leiva (2008: 33), la importància de la TDT és que "la migració al sistema digital és la forma més ràpida i econòmica d'universalitzar l'accés als béns i serveis derivats de la digitalització", sobretot perquè és el suport més barat i ràpid d'instal·lar.

En un principi se suposa que la TDT té possibilitats de prestar un servei universal per a tots els ciutadans en utilitzar la mateixa xarxa que la televisió analògica, la qual permet ampliar el desplegament d'una cobertura més efectiva i econòmica. Per tant, la TDT aparentment assumeix una sèrie d'opcions per prestar un servei universal de manera eficient a tota la població

a través d'una plataforma de tall convergent, en què a través del televisor s'accedeix a possibilitats multimèdia caracteritzades pel vídeo sota demanda, el correu electrònic, compres i transaccions bancàries a través d'Internet.

Finalment, d'acord amb Serra (2009), també és important plantejar qüestions sobre certes visions de la interactivitat com a factor de la democràcia cultural. En aquest cas, cal avaluar críticament les suposades possibilitats de poder de l'espectador i/o usuari en termes de la producció cultural, sobretot davant la "promesa aurora democràtica de la comunicació en l'era digital". En aquest sentit, enfront de la tendència a multiplicar canals i superar el principi d'escassetat de freqüències per la compressió digital, el domini de la racionalitat mercantil convertirà previsiblement l'espai local de comunicació en un àmbit de conglomerats multimèdia. És necessària, aleshores, la col·laboració de plataformes nacionals, comunitàries o fins i tot transnacionals per a l'adequat compliment de la seva missió de servei públic.

Notes

1. Diario Oficial de la Federación (2004), 2 de juliol, [Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre](#). (en castellà) [Consulta: abril 2016].
2. *Ibid.*
3. "Un procés anomenat "convergència de formes" està difuminant les línies entre els mitjans de comunicació, fins i tot entre la comunicació punt a punt, com el correu, el telèfon i el telègraf, i les comunicacions de masses, com ara la premsa, la ràdio i la televisió. Un mitjà físic únic –amb xarxes, cables o ones– pot transportar els serveis que en el passat atorgava un sol mitjà –ja sigui de radiodifusió, premsa o telefonia– i proporcionar-los de diverses maneres. Així que la relació un a un que existia entre el medi i el seu ús s'està erosionant" (Pool, 1983: 23).
4. "L'interès públic, es pressuposa com un "bé comú" per sobre dels interessos particulars dels individus. La substància de l'interès públic continua sent molt qüestionada i està subjecta a capturar i reinterpretar, en la mesura que els valors en qüestió són inseparables dels que participen en la democràcia i la bona societat." (Dahlgren a Chin, 2012: 900). D'acord amb Mc Quail (a Feintuck i Varney, 2006: 75), l'interès públic en el context dels mitjans de comunicació es refereix "al complex de suposats beneficis informatius, culturals i socials de la societat en general, que van més enllà de l'interès immediat, particular i individual d'aquells que es relacionen en una comunicació pública, ja sigui com a emissors o receptors".
5. "Per 'marquetinització' ens referim a totes aquestes intervencions polítiques dissenyades per incrementar la llibertat d'acció de les empreses privades i d'instituir objectius empresarials i procediments corporatius com a criteris contra els quals el rendiment de totes les formes d'empresa cultural són jutjades"(Murdock i Golding, 1999: 118).
6. La ciutadania és "Una forma d'identitat política mitjançant la qual els individus estan dotats de drets socials i obligacions dins de comunitats polítiques. No cal dir que el significat de ciutadania canvia d'acord al joc del llenguatge i els contextos culturals en què es desplega. Per exemple, la concepció liberal clàssica de la ciutadania se centra en els drets i deures de les persones i inclou qüestions com la residència, la llibertat de trànsit, la llibertat dels drets d'expressió i de vot. L'ús socialdemòcrata del terme afegeix a aquesta llista els drets col·lectius relacionats amb l'estat de benestar, incloent-hi els drets a l'educació, l'alleujament de la pobresa, els serveis mèdics i així successivament. [...] És important reconèixer que l'abast dels drets de la ciutadania, així com els hàbits i rutines, es formen progressivament al llarg del temps i no són atorgats de manera universal. De fet, l'ampliació en l'abast de la ciutadania per cobrir un major nombre de persones i l'ampliació dels seus drets ha estat comunament el focus de lluites socials i polítiques." (Barker, 2004: 23).
7. "En la utilització del concepte 'desregulació' trobem l'intent de disfressar la nova direcció en la intervenció encarada per una gran quantitat de governs nacionals. Sostenim que l'ús del concepte de desregulació constitueix una fal·làcia construïda a partir de presentar Estats en retirada, quan per contra, aquests estats es troben en primera línia de batalla i generen un volum de dispositius legals, en molts casos major que els previs, destinats a establir unes regles de joc d'acord amb els interessos dels grups oligopòlics. Així, mentre es produeix una suposada obertura cap a un hipotètic lliure mercat, en realitat s'estan posant les bases per regular a favor d'una nova estructura de propietat cada vegada més dominada pel capital concentrat."(Mastrini i Mestman, 1996: 82).
8. "En síntesi, l'anomenada Llei Televisa es va constituir en una mesura reguladora que, [...], obria la porta als consorcis de la radiodifusió de més envergadura cap als espais emergents de la convergència en possibilitar la seva operació com a xarxes públiques de telecomunicacions." (Alva de la Selva, 2015: 130).
9. Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre, Diario Oficial de la Federación 2 de juliol de 2004 http://dof.gob.mx/nota_detalle.php?codigo=678631&fecha=02/07 (en castellà). [Consulta: 3 d'abril de 2016].
10. [Decret pel qual es reformen i s'addicionen diverses disposicions dels articles 6è, 7è, 27, 28, 73, 78, 94 i 105 de la Constitució Política dels Estats Units Mexicans en matèria de Telecomunicacions](#). (en castellà). Diario Oficial de la Federación, 11 de juny de 2013. [Consulta: 5 de juny de 2017].
11. Quan faltaven escasses setmanes perquè es complís el termini, hi va haver diversos intents per retardar el termini de l'apagada analògica. Emilio Azcárraga, propietari de Televisa, va aparèixer en diferents mitjans i es va compadir de les famílies que es quedarien sense poder rebre el senyal obert de

televisió per no tenir un televisor digital o un descodificador. Tant els legisladors com Emilio Azcárraga i els seus portaveus també van prendre com a pretext als mitjans públics que no estaven en condicions de dur a terme la transició al sistema digital terrestre per aconseguir que es retardés la fatídica data o almenys perquè no se'ls penalitzés per les estacions que no estaven en condicions de fer el canvi tecnològic.

12. “[...] la TDT accentua tendències que ja existien obrint un ventall de possibilitats en el sistema de difusió tradicional que fins ara romanien vedades en l’univers analògic” (Caballero, 2007: 171).
13. “[...] l’espectre radioelèctric és considerat un recurs nacional, de domini públic, un recurs limitat o finit, però reutilitzable, que no es desgasta pel seu ús, i amb un valor estratègic econòmic i polític rellevant”(Fernández Paniagua a Martín Pérez, 2010: 48).
14. “[...] a ningú se li escapa que els interessos polítics han estat presents a l’hora de concedir les llicències digitals, cosa que, en alguns casos, podria afectar el correcte desenvolupament de la TDT, en caure les emissores en mans d’empreses inexpertes o sense interès per invertir en tecnologia i continguts (Martín Pérez, 2010: 50).
15. “[...] no subjectes en principi a l’Estat i amb plantejaments d’activitat de naturalesa bàsicament econòmica, és un dels efectes més visibles de l’hàbitat digital de la televisió” i per a l’usuari no suposa més que “un tipus avançat de zàping que li atorga la il·lusió de llibertat infinita”(Arnanz a Martín Pérez, 2010: 52).
16. “La televisió digital no suposa, simplement, la mera digitalització de la televisió sinó la definitiva assumpció d’intel·ligència per part de l’aparell de televisió.”[...]” la televisió s’ha d’adequar a les necessitats d’oci dels ciutadans i adaptar-se al món multimèdia” [...] “integrar-se amb èxit en el procés de convergència de mitjans i obrir la porta a la interactivitat” (Urretavizcaya a Martín Pérez, 2010: 67).
17. “Una aplicació interactiva consisteix en un programa que s’executa en el receptor i que permet a l’usuari interactuar amb la televisió. La capacitat gràfica dels interactius i la possibilitat de fer servir un canal de retorn (un senzill mòdem telefònic connectat a la línia convencional o bé un port que es connecta a un mòdem extern) per a l’intercanvi d’informació amb el radiodifusor obren un ventall d’aplicacions pràctiques amb nous continguts” (Martín Pérez 2010: 68).
18. “[...] tota televisió és interactiva en alguna mesura” [...] “i si es concep la interactivitat com la capacitat relativa d’elecció de l’espectador, hauríem d’avaluar l’impacte del vídeo domèstic, de la multiplicació de canals, del zàping en totes les seves normes, com altres tants elements que han canviat seriosament els usos i els hàbits del telespectador “(Bustamante i Álvarez 1999: 22-23).
19. “[...] “el procés de migració cap a la televisió digital es troba encara en un estadi prematur per obtenir la màxima rendibilitat de la interactivitat “(Arnanz a Martín Pérez, 2010: 72).
20. En aquest cas, és recomanable qüestionar la postura de Henry Jenkins en què se celebra l’activitat de les audiències,

en tenir accés a eines digitals per “etiquetar, apropiari-se i fer recircular els continguts”, a causa que en un determinat moment, “es reproduceix una ideologia corporativa i es fa servir l’interès públic com a sinònim d’interès comercial, i es donen certs privilegis a l’activitat del consumidor per sobre de la participació ciutadana” (Murdock, 2011: 31).

21. En certes circumstàncies, “els canals de Televisió Digital Terrestre ofereixen al Servei Públic de Radiodifusió un mitjà de prova/judici dels continguts nous en una plataforma en què els rànings són menys importants i es poden prendre més riscos”(Debrett, 2010: 191).
22. Entertainment and Media Outlook México 2015-2019.
23. “Acord per mitjà del qual el ple de l’Institut Federal de Telecomunicacions estableix les estacions i equips complementaris que hauran de continuar realitzant transmissions analògiques de televisió radiodifosa d’acord amb els supòsits normatius continguts en els paràgrafs setè i vuitè de l’article dinovè transitori del Decret pel qual s’expedeixen la Llei federal de telecomunicacions i radiodifusió i la Llei del sistema públic de radiodifusió de l’Estat mexicà; i es reformen, addicionen i deroguen diverses disposicions en matèria de telecomunicacions i radiodifusió”, Diario Oficial de la Federación, 31 de desembre de 2015. Disponible [aquí](#) (en castellà). [Consulta: 11 d’octubre del 2016.
24. *Ibíd.*

Referències

- ALVA DE LA SELVA, A. R. *Telecomunicaciones y TIC en México*. Madrid: FCPyS-UNAM y Comunicación Social Ediciones y Publicaciones, 2015.
- BARKER, C. *The Sage Dictionary of Cultural Studies*. Gran Bretaña: Sage Publications, 2004.
- BUSTAMANTE, E.; ÁLVAREZ, J. M. *Presente y futuro de la televisión digital*. Madrid: Edipo, 1999.
- BUSTAMANTE, E. *La televisión digital terrestre en España. Por un sistema televisivo de futuro acorde con una democracia de calidad*. Madrid: Fundación Alternativas, 2008a.
- BUSTAMANTE, E. *Alternativas en los medios de comunicación digitales: televisión, radio, prensa, revistas culturales y calidad de la democracia*. Barcelona: Gedisa, 2008b.
- CABALLERO, L. *Tdt*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2007.
- CARRANZA, E. V. “Naturaleza y bases de la acción de inconstitucionalidad” a ESTEINOU, J.; ALVA DE LA SELVA, A. R. (Coord.) *La “Ley Televisa” y la lucha por el poder en México* (127-144). México: UAM-Xochimilco, 2009.

- CHÁVEZ, I. *Análisis del Diseño de la Política Pública de la Televisión Digital Terrestre en México*. México: UAM, 2017.
- COMISSIÓ EUROPEA. *Communication on accelerating the transition from analogue to digital broadcasting*. Bruselas: Commission of the European Communities, 2005.
- CONSELL D'EUROPA. *Strategies of Public Service Media as Regards Promoting a Wider Democratic Participation of Individuals – Compilation of Good Practices, 2008*.
- CRUZ BRITTO, V.; FELKL, C. "Brasil entre la posibilidad del pluralismo y el mantenimiento del oligopolio" a ALBORNOZ, L. A.; GARCÍA LEIVA, M. T. (Eds.) *La Televisión Digital Terrestre. Experiencias nacionales y diversidad en Europa, América y Asia* (173-194). Buenos Aires: La Crujía Ediciones, 2012.
- CROVI, D. "México: estrategias, acciones y omisiones" a ALBORNOZ, L. A.; GARCÍA LEIVA, M. T. (Eds.) *La Televisión Digital Terrestre. Experiencias nacionales y diversidad en Europa, América y Asia* (195-222). Buenos Aires: La Crujía Ediciones, 2012.
- CURRAN, J.; SEATON, J. *Power without responsibility*. Londres: Routledge, 1997.
- DEBRETT, M. *Reinventing Public Service Television for the Digital Future*. Bristol: Intellect, 2010.
- DIARI OFICIAL DE LA FEDERACIÓ. "Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre". 2 de juliol de 2004. <http://dof.gob.mx/nota_detalle.php?codigo=678631&fecha=02/07> (en castellà) [Consulta: abril 2016].
- DIARI OFICIAL DE LA FEDERACIÓ. "Decret pel qual es reformen i s'addicionen diverses disposicions dels articles 6, 7, 27, 28, 73, 78, 94 i 105 de la Constitució Política dels Estats Units Mexicans en matèria de Telecomunicacions". 11 de juny de 2013. <http://www.dof.gob.mx/nota_detalle.php?codigo=5301941&fecha=11/06/2013> (en castellà). [Consulta: 05/06/2017].
- DIARI OFICIAL DE LA FEDERACIÓ. (2015), 31 de desembre, "Acord per mitjà del qual el ple de l'Institut Federal de Telecomunicacions estableix les estacions i equips complementaris que hauran de continuar realitzant transmissions analògiques de televisió radiodifosa d'acord amb els supòsits normatius continguts en els paràgrafs setè i vuitè de l'article dinovè transitori del Decret, pel qual s'expedeixen la Llei federal de telecomunicacions i radiodifusió i la Llei del sistema públic de radiodifusió de l'Estat mexicà; i es reformen, addicionen i deroguen diverses disposicions en matèria de telecomunicacions i radiodifusió". 31 de desembre <www.tdt.mx/pdf/DOF-Equipos_complementarios.pdf> (en castellà). [Consulta: 11/10/2016].
- CHIN, Y. CH. "Public Service Broadcasting, public interest and individual Rights in China", *Media, Culture & Society*. Vol. 34 (2012), núm. 7, 898-912.
- GALPERIN, H. *New Television, Old Politics: The Transition to Digital TV in the United States and Britain*. New York: Cambridge University Press, 2004.
- GARCÍA LEIVA, M. T. *Políticas Públicas y Televisión Digital. El caso de la TDT en España y el Reino Unido*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2008.
- GARCÍA LEIVA, M.T.; STARKS, M. "Digital switchover across the globe: the emergente of complex regional patterns", *Media, Culture & Society*. Vol. 31 (2009), núm. 5, 787-806.
- FARAONE, R. "Economy, Ideology and Advertising" a WASKO, J.; MURDOCK, G.; SOUSA, H. (Eds.) *The Handbook of Political Economy of Communications* (187-205). Malasia: Blackwell Publishing, 2011.
- FEINTUCK, M.; VARNEY, M. *Media Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgo: Edinburgh University Press, 2006.
- IOSIFIDIS, P. "Digital TV, Digital Switchover and Public Service Broadcasting in Europe", *Javnost-The Public*. Vol. 14 (2007), núm. 1, 5-20.
- IOSIFIDIS, P. "Growing pains? The transition to digital television in Europe", *European Journal of Communication*. Vol. 26 (2011), núm. 1, 3-17.
- KRAKOWIAK, F.; MASTRINI, G.; BECERRA, M. "Argentina: razones geopolíticas y perspectivas económicas" a ALBORNOZ L. A.; GARCÍA LEIVA, M. T. (Eds.) *La Televisión Digital Terrestre. Experiencias nacionales y diversidad en Europa, América y Asia* (195-222). Buenos Aires: La Crujía Ediciones, 2012.
- LIVINGSTONE, S., LUNT, P.; MILLER, L. "Citizens and consumer: discursive debates Turing and after the Communications Act 2003", *Media, Culture & Society*. Vol. 29 (2007), núm. 4, 613-638.
- MARTÍN PÉREZ, M. A. *Un modelo de desarrollo de TDT en España sin experiencia analógica: Veo Televisión*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2010.
- MASTRINI, G.; MESTMAN, M. "¿Desregulación o re-regulación?: De la derrota de las políticas a las políticas de la derrota" *CIC: Cuadernos de información y comunicación*. 1996, núm. 2, 81-88.
- MCQUAIL, D. *La Acción de los Medios. Los Medios de Comunicación y el Interés Público*. Buenos Aires: Amorrortu, 1998.

- MURDOCK, G.; GOLDING P. "Common Markets: Corporate Ambitions and Communication Trends in the UK and Europe", *The Journal of Media Economics*. Vol. 12 (1999), núm. 2, 117-132.
- MURDOCK, G. "Back to work. Cultural labor in altered times" a BECK, A. (Ed.). *Cultural Work. Understanding* (15-36). Londres: Routledge, 2002.
- MURDOCK, G. "Digital futures: European Television in the Age of Convergence" a WIETEN, J.; MURDOCK, G.; DAHLGREN, P. (Eds.), *Television across Europe* (35-57). Londres: Sage, 2000.
- MURDOCK, G. "Large corporations and the control of the Communications industries", a GUREVITCH, M.; BENNETT, T.; CURRAN, J.; WOOLLACOTT, J. (Eds.), *Culture, society and the media* (114-147). Londres: Routledge, 2005.
- MURDOCK, G. "Political Economies as Moral Economies. Commodities, Gifts and Public Goods" a WASKO, J.; MURDOCK, G.; SOUSA, H. (Eds.) *The Handbook of Political Economy of Communications* (13-40). Malasia: Blackwell Publishing, 2011.
- POOL, I. S. *Technologies of Freedom*. Estados Unidos: Harvard University Press, 1983.
- PAQUALI, A. *Comprender la comunicación*. Barcelona: Gedisa, 2007.
- PRADO, E. "Televisión en la era digital: homogeneización versus diversidad". *Telos*. 2002, núm. 51.
- PRADO, E. "introducción. Virtudes, funciones y futuro de la TDT en la Sociedad de la Información". *Telos*. 2003, núm. 57, 38-40.
- PRADO, E. "La televisión local: entre el limbo regulatorio y la esperanza digital" a *Alternativas a la Televisión Actual* en PÉREZ TORNERO, J. M.; LLAQUET, P.; A. MOYANO, M. A.; SERRANO, M. G.; DE LA CUEVA, C.; DE DIEGO, I.; GARCÍA CASTILLEJO, A.; PRADO, E. (249-299). Godisea, 2007.
- PWC. *Entertainment and Media Outlook Mexico 2015-2019*. México: PricewaterhouseCoopers, 2015.
- RICHERI, G. *La transición de la televisión: análisis del audiovisual como empresa de comunicación*. Barcelona: Bosch, 1994.
- SEGOVIA, A. I. "Estados Unidos: una transición enmañada en un complejo mercado televisivo" a ALBORNOZ, L. A.; GARCÍA LEIVA, M. T. (Eds.) *La Televisión Digital Terrestre. Experiencias nacionales y diversidad en Europa, América y Asia* (127-150). Buenos Aires: La Crujía Ediciones, 2012.
- SIERRA, F. "Televisión digital terrestre y cultura audiovisual en España. Nuevos retos del servicio público", *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*. Vol. 51 (2009), núm. 206, 95-103.
- SOLÍS LEREE, B. "De cómo llegamos hasta aquí... Los antecedentes de la Ley Televisa" a ESTEINOU, J.; ALVA DE LA SELVA A. R. (Coords.) *La "Ley Televisa" y la lucha por el poder en México* (27-53). México: UAM-Xochimilco, 2009..
- VAN CUILENBURG, J.; MCQUAIL, D. "Media Policy Paradigm Shifts. Towards a New Communication Policy Paradigm", *European Journal of Communication*. Vol. 18 (2003), núm. 2, 181-207.